

ПЕРЕДУМОВИ ТА СУТНІСТЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

Андрій ТИМКІВ

Розглянуто сутність та складові етапу ідентифікації банківських ризиків у системі ризик-менеджменту банку та розкрито зміст кожної із складових частин.

The essence and the structure of bank risks identification stage in the system of bank risk management is considered, and the essence of each component is described.

Сучасні концепції банківського менеджменту невід'ємним елементом управління визначають оптимізацію величини сукупного ризику, тобто максимально сприятливе співвідношення "ризик/дохід". Можливість ефективної прямо пропорційної взаємодії двох базових величин ("ризик-дохід") системи управління полягає у чіткому аналізі та оцінці кожної із них. Теоретичними напрацюваннями та практичними технологіями управління банківським доходом вітчизняна наука, на наш погляд, володіє на досить високому рівні. Однак, що стосується банківських ризиків, то окремі питання є ще не достатньо висвітленими в силу новизни та вкрай незначного часового лагу у комплексних дослідженнях даної тематики. Дослідження управлінського процесу у сфері банківських ризиків вимагають об'єктивної деталізації. Поверхневі описи системних дій унеможливають практичне застосування теоретичних напрацювань. Так, чіткий розподіл процесу управління на окремі етапи ще не є достатнім для розуміння сутності усього процесу та аж ніяк не достатній для формування ефективної системи ризик-менеджменту. Важливим у даному випадку є пізнання сутності кожного із етапів у процесі управління банківськими ризиками. Ставлячи перед собою мету комплексного підходу до

дослідження проблематики банківських ризиків, ми хочемо звернути увагу на практично невисвітлені у літературі проблемні аспекти – формування інформаційної бази системи ризик-менеджменту, апелюючи до з'ясування сутності й ідентифікації банківських ризиків як складової процесу управління. Ми звертаємо увагу на існування вкрай помилкового розуміння та ототожнення ідентифікації банківських ризиків із вибором методу та підходів до класифікації. Таким чином, відкидається ідея про те, що класифікація є лише передумовою ідентифікації. Відтак, ми стверджуємо, що саме правильно сформований алгоритм ідентифікації у системі ризик-менеджменту банку, визначає успішність подальшого протікання процесу управління банківськими ризиками.

На сьогодні, проблематика ризику в банківській діяльності та управління ним знаходиться у сфері наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них особливої уваги заслуговують праці Л. Примостки, Ж. М. Довгань, З. Васильченко, М. Савлука, Л. Бондаренко, В. Вітлінського, І. Бланка та зарубіжних дослідників: О. Лаврушина, В. Усоєва, І. Гайгера, Ю. Русанова, Є. Супруновича і багатьох інших провідних науковців.

У даному дослідженні ми ставимо перед собою такі завдання:

1. Визначити головні передумови ідентифікації банківських ризиків;

2. Виходячи із поетапності процесу управління банківськими ризиками, виокремити ідентифікацію як важливу складову ризик-менеджменту;

3. Охарактеризувати складові ідентифікації банківських ризиків;

4. Запропонувати раціональні рішення та практичні дії як наслідки етапу ідентифікації та водночас передумови ефективності етапу квантифікації (аналізу та оцінки) у системі банківського ризик-менеджменту.

Загалом, дана проблема не набула б такої актуальності якби не нагальна потреба банківських установ у моделі менеджменту котра зберігає та посилює конкурентні позиції на ринку фінансових послуг. Ринок ставить перед фінансово-кредитними установами жорсткі вимоги щодо якості управлінських процесів. Відтак, не залишається поза увагою і такий своєрідний управлінський сегмент як ризик.

Ризик-менеджмент, а особливо банківський на сьогодні стає невід'ємним структурним елементом загальної системи менеджменту із взаємопов'язаними компонентами:

1) системою регламентів, процедур, встановлення лімітів в процесі управління ризиками;

2) сукупністю економіко-математичних моделей, що дають можливість в кількісній формі оцінювати ризики банку;

3) програмного забезпечення, що на основі економіко-математичних моделей дозволяє оптимізувати ризики.

Окрім цього, управління ризиками має включати структурний блок, що складається із двох взаємопов'язаних та рівноцінних складових: підсистеми попередження можливих ризиків та підсистеми ідентифікації ризиків. Так, попередження та раннє реагування є можливим лише завдяки тому, що у банку при проведенні значних за обсягом операцій діє прогноз-система, тобто всебічне дослідження специфіки операції та виявлення можливого комплексу ризиків, що можуть виникати.

Що ж до другого компоненту у структурно-му блоці системи ризик-менеджменту – іден-

тифікації, то виходячи із мети та об'єкту дослідження, зупинимося на більш детальному її вивченні.

Згідно визначення поняття, "ідентифікація" походить від латинського "identificare" – "ототожнювати" і означає встановлення чи визначення тотожності, ототожнення об'єкта пізнання, розпізнавання [2, 337]. Основною задачею ідентифікації є розпізнавання образів, формування аналогій об'єктів та їх класифікація. Ідентифікація встановлює відповідність об'єкту своєму образу – сутнісному предмету, що нерідко носить назву ідентифікатора. У відповідності до цього ідентифікація ризиків є систематичним виявом ризикових ситуацій, що характерні для певного виду діяльності.

З позиції сучасної економічної теорії, ідентифікацію ризиків визначають як формування переліку, класифікації і критеріїв ризиків у ринковій ситуації, тобто це виявлення змісту і складу ризику [4, 230].

Методологія ризик-менеджменту передбачає поетапність управлінського процесу. Виходячи з цього ми переконані, що наявність чіткої структурованості зовсім не означає, що процес управління вичерпано. Швидше за все, головним принципом у даному випадку є циклічність, де кожна його фаза (етап) нерозривно пов'язані як функціонально, так і організаційно. Як наслідок, вплив ідентифікації на кінцевий результат управління не слід розглядати як відокремлений компонент (рис. 1).

Так, передумовою ефективного процесу ідентифікації банківських ризиків (рис.1) є сформована інформаційна система та раціональна обґрунтована класифікація.

Перш за все, велике значення для ідентифікації банківських ризиків має хороша інформаційна система, що передбачає збір та обробку відповідної інформації. Загалом, інформацію прийнято розглядати як сукупність відомостей (даних), які сприймають із навколишнього середовища (вхідна інформація), видають у навколишнє середовище (вихідна інформація) або зберігають всередині певної системи [5, 13]. Економічна інформація є не тільки інструментом, а й невід'ємним еле-

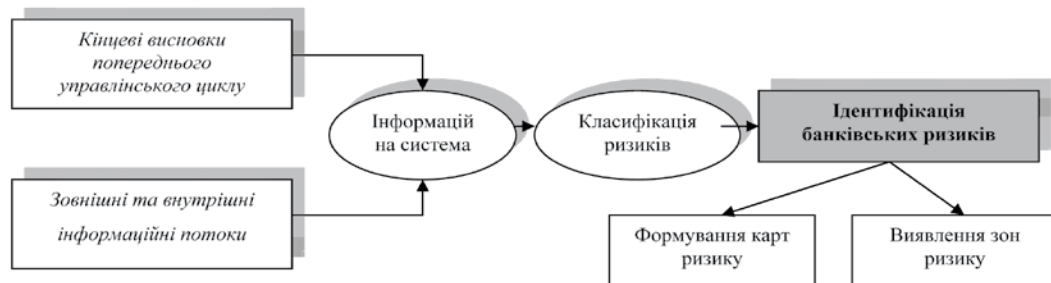

Рис. 1. Передумови та складові ідентифікації банківських ризиків

ментом інфраструктури у системі управління ризиками. У відповідності із технологічним підходом до процесу управління, коли воно подається як інформаційний процес, інформація стає об'єктом накопичення, передачі, збереження та обробки. При цьому, необроблена інформація є предметом праці в інформаційному процесі управління, а оброблена – продуктом праці.

Особливе значення має здатність інформації перетворитися в процесі обробки на нові знання, які можуть бути використані для прийняття управлінських рішень і поповнення знань управлінського персоналу [1, 14].

Таким чином, враховуючи характеристики економічної інформації у процесі управління банківськими ризиками потрібно виділити такі основні параметри інформаційних потоків:

1. Прагматичність – пов'язується із розглядом цінності, корисності використання інформаційного потоку для вироблення правильного управлінського рішення. Це дасть змогу виокремити потрібну інформацію для кожного із рівнів менеджменту та кожного із етапів реалізації інвестиційного проекту;

2. Семантичність – забезпечує вивчення змісту та навантаження інформації, визначення зв'язку між її складовими частинами;

3. Синтаксичність – дає змогу встановити параметри інформаційних потоків, розглянути форми надання інформації, її носії, тощо.

Необхідно пам'ятати, що відсутність відповідної інформації – це один із найважливіших факторів будь-якого ризику. Інформаційна система (система інформаційного забезпечення) ризик-менеджменту є функціональним компо-

нентом, що забезпечує процес безперервного ціленаправленого підбору відповідних інформаційних показників, які необхідні для підготовки ефективних управлінських рішень, щодо нейтралізації ризиків [3, 37].

Поняття інформаційна система включає в себе усі ресурси банку, що можуть бути використані для отримання, зберігання, обробки, передачі і застосування інформації, а також, власне, інформаційні ресурси. До складу такого типу систем можна віднести: комп'ютерні системи, системи передачі даних, оргтехніку, документацію, аудіо та відео інформацію на різноманітних носіях. Нерідко, у якості одного із важливих елементів ресурсу інформаційної системи розглядаються і спеціалісти, що мають відношення до використання чи експлуатації інформаційної системи.

Поряд з тим, функціонування інформаційних систем може супроводжуватися імовірнісними несприятливими подіями, що впливатимуть на будь-який ресурс інформаційної системи, тобто мова іде про існування інформаційних ризиків. Сутність інформаційного ризику визначається випадковістю подій, що приводить до негативних наслідків і "збоїв" у інформаційній системі (рис. 2).

Впливаючи на якість інформації на етапі ідентифікації банківських ризиків, інформаційні ризики унеможливають об'єктивну квантифікацію та, водночас, кінцевий результат управлінського циклу. Відтак, економічний зміст інформаційних ризиків можна визначити як настання випадкової події в інформаційній системі, що призводить до порушення її функціональних характеристик та якості інформа-

Рис.2. Порядок формування інформаційної системи

ції, а також, збалансованості інформаційних потоків.

Передбачати, оцінювати та аналізувати збитки від реалізації інформаційних ризиків та окремих їх факторів не тільки можна, але й необхідно завдяки запровадженню системи управління інформаційними ризиками. Невід’ємними елементами такої системи повинні стати окремі підсистеми, основними серед яких є:

- підсистема захисту інформації;
- збору інформації;
- інформаційних аналітичних досліджень;
- моніторингу інформаційних потоків, тощо.

Сформувавши певний інформаційний базис виникає необхідність у групуванні та систематизації накопичених даних – класифікації банківських ризиків. На сьогодні, існує надзвичайно багато підходів щодо ознак та підходів до класифікації банківських ризиків. Так, у зарубіжній банківській практиці найчастіше використовують видовий та ваговий підходи [6, 47]. Суть видового підходу зводиться до класифікації банківських ризиків в залежності від сфери у якій внаслідок настання даних ризиків банк несе певний збиток, тобто критерієм побудови такої класифікаційної схеми стали можливі причини банкрутства банків. Ваговий підхід обумовлюється тими обставинами, що будь-який комерційний банк, здійснюючи управління власними ризиками, резервує певний обсяг капіталу під можливі втрати. Беззаперечно, що резервний капітал розподіляється по ризиках нерівномірно, у силу того, що настання різного роду ризиків призводить до різних наслідків для банківської установи. В

результаті цього, банківські ризики класифікують в залежності від питомої ваги у резервному капіталі (“капітал під ризиком”).

На сьогодні, питання про доцільність того чи іншого підходу до класифікації залишається відкритим. Кожен комерційний банк сам для себе повинен визначати оптимальну схему класифікації, а критерієм оптимальності є специфіка діяльності та реальні умови в яких діє та чи інша фінансово-кредитна установа.

Ми схильні до думки, що класифікація повинна бути наділена науково обґрунтованим підходом, логічним завершенням якого є класифікація за специфікою та умовами діяльності.

Не слід залишати поза увагою і факторну класифікацію, у якій усі ризикоутворюючі фактори поділяються на дві великі групи:

1. Внутрішні (виникають у процесі діяльності банку);
2. Зовнішні (виникають за межами банку).

До внутрішніх факторів традиційно відносять усі ті дії, процеси і предмети, причиною яких є діяльність як у сфері управління, так і у сфері основної діяльності. Поряд із цим сюди ж слід віднести і наслідки процесу розробки стратегії розвитку банку.

До категорії зовнішніх факторів ризику можна віднести політичні, соціально-економічні, макроекономічні, науково-технічні, тощо.

Наступним важливим кроком у факторній класифікації є розподіл ризикових факторів за ступенем впливу на діяльність банку. З цієї позиції їх умовно поділяють на об’єктивні (фактори, на які банк впливати не може) та суб’єктивні (фактори, вплив яких будь-яким чином може регулюватися).

Отже, сформувавши інформаційну систему та здійснивши раціональну класифікацію

ризиків, в управлінському процесі можна безпосередньо переходити до етапу ідентифікації ризиків. Відповідно (див. рис. 1), в першу чергу, слід створити карту ризику, де будуть позначені усі ризикові позиції банку. Одним із базових варіантів карти ризику була у свій час так звана “сигнальна карта”, що запропонована аналітиками компанії MC Kinsey [8]. Проте, для управління банківськими ризиками така “карта” потребує часткової модифікації, оскільки первинний варіант був розроблений для авіакомпаній США. Відтак, можна запропонувати наступний варіант сигнальної карти для етапу ідентифікації банківських ризиків. Зауважимо, що у кожному банку необхідною є розробка двох основних видів сигнальних карт: мікро- та макрорівня. В подальшому, очевидно, під впливом глобалізації та інтернаціоналізації необхідними стануть транснаціональні сигнальні карти.

Власне сама сигнальна карта візуально інтерпретує ризики по категоріях і сумах, що характерні для кожного підрозділу, відділу, департаменту чи філії. На основі даних із сигнальних карт визначається загальне відношення дохідності до ризику. Кожній величині ризику може бути присвоєно власний колір, і тому досить легко виявити області із підвищеною концентрацією ризику. Так, скажімо червоний колір може означати, що об’єм ризику досягнув рівня більше 10% капіталу банку, зелений – більше 5%, жовтий – більше 3% і т.д.

Такого роду сигнальну карту раціонально застосовувати в процесі аналізу ризиків на рівні діяльності банку. У даному випадку найбільшого значення набувають внутрішні фактори ризику. Поряд з тим, враховуються усі особливості організаційної структури банку. Показник X_N є відношенням доходності до ризику у певній організаційній складовій. За підсумками визначаються сукупні показники по банку загалом. Кожна із комірок може отримати рейтингове забарвлення. Коли до уваги береться значна частина ризиків чи велика кількість структурних одиниць банку, то за результатами сигнальної карти необхідно стає побудо-

ва підсумкових діаграм довільного найбільш зручного виду.

Сигнальна карта макрорівня відображає ситуацію у регіональному аспекті, тобто за своєю суттю є суб’єктивною рейтинговою оцінкою регіонів, у яких веде свою діяльність дана фінансово-кредитна установа. Більше того, ми рекомендуємо по кожному регіону на основі комплексної сигнальної карти макрорівня здійснювати розробку деталізованих макрокарт із підсумковими діаграмами в розрізі областей, районів і населених пунктів. У даному випадку до уваги будуть братися зовнішні ризикоутворюючі фактори.

Як наслідок, при використанні сигнальних карт ризику ми отримуємо деталізовану до елементарної ризикової події класифікацію, де кожному фактору, структурному елементу банку чи сфері діяльності, буде відповідати певна величина ризику, як складова подальшого етапу управління ризиками.

Для того щоб ефективно розпочати оцінку та аналіз ризику необхідно визначити потенційні зони ризику, що є завершальним компонентом ідентифікаційного етапу (див. рис. 1). Суть методики встановлення потенційних зон ризику зводиться до порівняння можливих фінансових втрат із розрахунковою сумою прибутку, доходу і власного капіталу [7, 392].

Залежно від величини можливих фінансових втрат розрізняють чотири основні зони ризику:

- безризикова зона: ризик зовсім незначний, фінансових втрат практично немає, гарантується фінансовий результат в обсязі розрахункової суми прибутку;
- зона допустимого ризику: ризик середній, можливі фінансові втрати в обсязі розрахункової суми прибутку;
- зона критичного ризику: ризик високий, можливі фінансові втрати в обсязі розрахункової суми валового доходу;
- зона катастрофічного ризику: ризик дуже високий, можливі фінансові втрати в обсязі суми власного капіталу.

Таким чином, ідентифікація ризиків у системі ризик-менеджменту банку є складним

процесом, що вимагає від компетентних осіб кропіткої праці. А відтак, вкрай помилковим є ототожнення етапу ідентифікації лише із класифікацією банківських ризиків.

Водночас, і без ефективної інформаційної системи та виваженої науково обґрунтованої класифікації, економічний раціоналізм ідентифікації викликає певні сумніви. А це загалом унеможлиблює функціонування системи ризик-менеджменту у фінансово-кредитній установі.

Література

1. Ананьев О.М., Білик В.М., Гончарук Я.А. *Інформаційні системи і технології в комерційній діяльності*. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 584 с.
2. *Большой экономический словарь / Под ред. Азрилияна*. – 7-е изд. доп. – М. : Институт новой экономики, 2007. – 1472 с.
3. Бланк И.А. *Управление финансовыми рисками*. – К.: Ника-Центр, 2006. – 448 с.
4. Довгань Ж.М. *Фінансовий менеджмент у банку*. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 306 с.
5. *Інформаційні системи і технології в економіці / за ред. В.С.Пономаренка*. – К.:ВЦ “Академія”, 2002. – 544 с.
6. Ковалев П.П. *Некоторые аспекты управления рисками // Деньги и кредит*. – №1. – 2006. – С. 47-52
7. Коваленко Л.М., Ремньова Л.М. *Фінансовий менеджмент*. – К.: Знання, 2005. – 485 с.
8. *Обуздание риска // www.management.com.ua / finance /*